

GRZEGORZ IGNATOWSKI
Katowice

RELIGIJNY, POLITYCZNY I SPOŁECZNY WYMIAR WIZYTY JANA PAWŁA II W NACZELNYM RABINACIE IZRAELA

Papież Paweł VI odbył kilka zagranicznych podróży apostolskich¹. Za najważniejszą uważał pielgrzymkę do Ziemi Świętej (4-6 stycznia 1964 r.), podczas której szczególnie przeżył wizytę w Jerozolimie². Przypomnijmy, że miasto było wówczas podzielone na dwie części. Pierwsza z nich, wraz z miejscami najistotniejszymi dla wiary i życia chrześcijan, znajdowała się w granicach Królestwa Jordanii. Do dnia dzisiejszego Żydzi nie najlepiej oceniają drugi dzień pielgrzymki Pawła VI, kiedy to spotkał się on z władzami państwa izraelskiego. Krytykują brak w ówczesnych wypowiedziach papieża jakichkolwiek odniesień do współczesnego Izraela oraz pominięcie przez stronę katolicką w programie wizyty odwiedzin Instytutu Pamięci Yad Vashem. Zupełnie inne są opinie na temat pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej. Papież w 2000 r. odwiedził Królestwo Jordanii, Autonomię Palestyńską oraz Państwo Izrael, oceniając postawę Pawła VI nie należy zapominać o zupełnie innych okolicznościach towarzyszących wizycie Jana Pawła II: Kościół katolicki wypracował już, pomimo wielu jeszcze niedociągnięć, nową teologię judaizmu, nawiązał pozytywne kontakty z wieloma znaczącymi organizacjami żydowskimi na całym świecie, a w 1993 r. Stolica Apostolska ustanowiła relacje dyplomatyczne z Państwem Izrael³. Spotkania Jana Pawła II z przedstawicielami społeczności izraelskiej w Jerozolimie przyczyniły się nie tylko do utrwalenia dobrych więzi między Kościołem a Żydami, lecz także do nawiązania całkiem nowych, oficjalnych stosunków mię-

---

¹ Zob. np.: *Quelques faits et dates du pontificat de Paul VI*, DC (1978) nr 1748, 755-756.

² J. GUITTON, *Dialogi z Pawłem VI*, Poznań – Warszawa 1969, 37-38.

³ GADECKI, *Wkład pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej w dzieło dialogu chrześcijańsko-żydowskiego*, CT (2001) nr 2, 7-18; G. IGNATOWSKI, *Papież wobec kwestii żydowskiej*, Katowice 2007.

dzy watykańską Komisją ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem a Naczelnym Rabinatem Izraela. Nie mogło być jednak inaczej. Przygotowując się do obchodów Roku Jubileuszowego w 2000 r. oraz pielgrzymki do miejsc bezpośrednio związanych z życiem i śmiercią Zbawiciela papież stwierdził, że skupienie uwagi chrześcijan na Ziemi Świętej ma wyrażać szacunek dla głębokich związków, jakie istnieją między wyznawcami Chrystusa a narodem żydowskim, „a przez to przyczynić się do ostatecznego usunięcia nieporozumień, które niestety tylekroć w ciągu wieków boleśnie odbiły się” na wzajemnych relacjach⁴.

Dwa lata po wizycie Jana Pawła II w państwie żydowskim, szczególnie po spotkaniach w Jerozolimie z naczelnymi rabinami tego kraju (Meierem Lau i Mordechajem Bakshi-Doronem) powołano grupę mieszaną, którą współtworzą przedstawiciele lub delegaci wspomnianej już watykańskiej Komisji oraz Naczelnego Rabinatu Izraela. W pierwszej części obecnych rozważaniach omówiona zostanie w sposób szczególny wizyta papieża w siedzibie naczelnych rabinów – *Hechal Shlomo*, a w drugiej – prace i osiągnięcia nowo powstałej instytucji.

1. Wizyta Jana Pawła II w Naczelnym Rabinacie Izraela

Papież przebywał w Państwie Izrael od 23 do 26 marca 2000 r. Dla relacji chrześcijańsko-żydowskich najważniejszy był pierwszy i ostatni dzień wizyty. 23 marca Jan Paweł II rozmawiał się z naczelnymi rabinami Izraela, złożył wizytę Ezerowi Weizmanowi – prezydentowi państwa żydowskiego, odwiedził Instytut Yad Vashem oraz Papieski Instytut *Notre Dame*. Z głównymi rabinami widział się nie tylko w *Hechal Shlom*, lecz także w Yad Vashem. Dodajmy, że podczas spotkania międzyreligijnego w prowadzonym przez dominikanów instytucie *Notre Dame* uczestniczył także rabin Lau.

W Yad Vashem Jan Paweł II podkreślił nieprzemijające znaczenie dla całego społeczeństwa europejskiego, szczególnie dla relacji chrześcijańsko-żydowskich, zagłady społeczności żydowskiej w czasie drugiej wojny światowej. Potępił zdecydowanie antysemityzm, przeciwstawił się tym wszystkim, którzy pomniejszają rozmiary Holokaustu lub wręcz go negują. Przypominając o wspólnym duchowym dziedzictwie chrześcijan i Żydów, nalegał na odnowienie wzajemnych relacji pozbawionych uprzedzeń, opartych na wzajemnym szacunku, „jaki przystoi tym, którzy czczą jednego Stwórcę i Pana oraz odwołują się do Abrahama, jako naszego wspólnego ojca w wierze”⁵. W czasie spotkania z Weizmanem zaapelo-

⁴ List Ojca Świętego Jana Pawła II o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia, ORP (1999) nr 9/10, 8.

⁵ JOHN PAUL II, *At Yad Vashem Holocaust Memorial*, „Information Service. The Pontifical Council for Promoting Christian Unity” (dalej – IS) (2000) nr 3, 109-110. Por. JAN PAWEŁ II, *Budujemy nową przyszłość*, ORP (2000) nr 5, 27-28. Przebieg odwiedzin w Instytucie Pamięci prezentuje publikacja: *The Visit of Pope John Paul II to Yad Vashem, Jerusalem. March 23, 2000*, Jerusalem 2000.

wał o pokój na Bliskim Wschodzie i prosił o podjęcie inicjatyw mających na celu pojednanie chrześcijańsko-żydowskie⁶.

W przemówieniu wygłoszonym w *Hechal Shlomo* odnajdujemy odniesienia do najważniejszych problemów, które towarzyszą współczesnym relacjom chrześcijańsko-żydowskim⁷. Już samo spotkanie, według Jana Pawła II, ma przyczynić się do zacieśnienia wzajemnych kontaktów. Ich celem powinno być dwustronne pogłębienie oraz zrozumienie relacji historycznych i teologicznych, które łączą judaizm z chrześcijaństwem. Zauważmy w tym miejscu, że ocena wzajemnych stosunków, zarówno na płaszczyźnie historycznej, jak i teologicznej pozostaje w dalszym ciągu, pomimo wielu lat dialogu i wspólnych badań, w wielu miejscach rozbieżna, niekiedy nawet przeciwna.

W kwestii oceny wspólnej historii odmienne stanowiska dobrze prezentuje amerykański teolog, członek Sekretariatu ds. Kontaktów Katolicko-Żydowskich z Żydami Krajowej Konferencji Biskupów Katolickich USA, Eugenie Fisher. Zauważa on, że wyznawcy judaizmu są skłonni do pamiętania tylko o tych okresach wspólnej historii, o których chrześcijanie najczęściej chcą całkowicie zapomnieć. Historię wzajemnych relacji Żydzi ograniczają najczęściej do przypominania antysemitycznego prawodawstwa i prześladowań. Z tego też powodu mają trudności z uznaniem pewnych pozytywnych wydarzeń, a nawet całych okresów wspólnej dobrej i rzeczowej współpracy. Chrześcijanie nie chcą natomiast pogodzić się z tym wszystkim, co było negatywne we wzajemnych stosunkach⁸. Innymi słowy, według wielu Żydów chrześcijanie byli tymi, którzy przez całe wieki prześladowali lud żydowski. Leon Klenicki, członek Ligi przeciw Zniesławianiu Żydów B'nai B'rith, odznaczony przez Benedykta XVI 31 marca 2007 r. Komandorią Orderu św. Grzegorza Wielkiego twierdzi, że w każdą sobotę po wyjściu z synagogi czeka na niego krzyż z pobliskiego Kościoła, znak który go niepokoi. Zostaje zakłócona świętość świątecznego dnia. Klenicki pisze, że pewne wydarzenia z przeszłości, przekazane przez jego najbliższych, których sam, jak dodaje uczciwie, nigdy nie doświadczył jako uczestnik dialogu z chrześcijanami, powracają w jego pamięci. Są to obrazy prześladowań i pogardy dla jego ludu. Krzyż stano-

---

⁶ JOHN PAUL II, *Visit to Israeli President Weizman*, IS (2000) nr 3, 108. Por.: JAN PAWEŁ II, *Niech zapanuje pokój na Bliskim Wschodzie*, ORP (2000) nr 5, 27. Niemal te same treści odnajdujemy w przemówieniu papieża po przylocie na lotnisko w Tel Aviwie. Wśród osób witających papieża znajdowali się przedstawiciele władz państwowych, w tym także prezydent Weizman oraz premier Ehud Barak. Zob.: *On Arrival in Israel*, IS (2000) nr 3, 107; *Pokój i sprawiedliwość*, ORP (2000) nr 5, 19-20.

⁷ Wypowiedź papieża relacjonującą na podstawie jego przemówienia opublikowanego w języku angielskim: *Visit to Chief Rabbis*, IS (2000) nr 3, 107-108. Zob. także: *Wiele nas łączy*, ORP (2000) nr 5, 26.

⁸ G. IGNATOWSKI, *Na drogach pojednania. Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności*, Łódź 2003, 161-162.

wi wyzwanie dla wyniesionego z synagogi pokoju wewnętrznego. Klenicki patrzy na niego jako na symbol pewnej grupy ludzi, która czasami w imię własnej religii była nieżyczliwa, wrogo nastawiona do Żydów. Dodaje, że wobec krzyża odczuwa pewien niepokój, dostrzega dwuznaczność tego znaku⁹.

W podobnym tonie wypowiadał się Élie Wiesel, laureat literackiej nagrody Nobla. Komentując wizytę Jana Pawła II w Izraelu, stwierdził, że wówczas, kiedy był młody nie wiedział nic na temat chrystianizmu, oczywiście nieodłącznym jego towarzyszem minionych lat był strach. Idąc do synagogi zmieniał chodnik, aby nie przechodzić zbyt blisko kościoła. „Bałem się Kościoła”, pisze Wiesel, „ponieważ nie wiedziałem nic na jego temat. Pamiętałem jedynie o wyprawach krzyżowych, znałem tylko inkwizycję, nic poza tym”. Laureat zmienił swoje zdanie po wizycie papieża w Jerozolimie¹⁰.

Kolejne ważne stwierdzenie zawarte w papieskiej wypowiedzi skierowanej do naczelnych rabinów Państwa Izrael dotyczy antysemityzmu. Jan Paweł II, być może w pewien sposób zniecierpliwiony, stwierdził: „Mamy nadzieję, że naród żydowski dostrzeże, iż Kościół zdecydowanie potępia antysemityzm i wszelkie formy rasizmu jako całkowicie sprzeczne z zasadami chrześcijaństwa” W ramach komentarza dodajmy, że Żydzi niemal wszystkie wypowiedzi papieskie oceniają pod kątem tego zagadnienia. Każde jego wystąpienie, pełne pozytywnych stwierdzeń na temat judaizmu, w którym zabrakłoby potępienia antysemityzmu, oceniane jest zwykle sceptycznie, jeśli nawet nie negatywnie.

Żydzi i chrześcijanie inaczej podchodzą również do wzajemnych relacji teologicznych. W sposób najbardziej syntetyczny i jasny stanowisko katolickie przedstawił Jan Paweł II w *Heschal Shlomo*. Dla chrześcijan uznanie wspólnego duchowego dziedzictwa stanowi nieodłączny element zrozumienia ich własnej tożsamości religijnej. Papież, powołując się na swoją własną wypowiedź z rzymskiej Synagogi Większej w 1986 r., stwierdził, „że my chrześcijanie uważamy żydowskie dziedzictwo religijne za nieodłączną część naszej własnej wiary”. Biskup Rzymu uważa, że dla katolików istotna nie jest tylko wartość judaizmu biblijnego, lecz także to wszystko, co związane jest z jego rozwojem duchowym w latach późniejszych, nawet współczesnych. Żydzi natomiast stanowczo twierdzą, iż dla zrozumienia przez nich własnego stanowiska teologicznego chrześcijaństwo zupełnie nie jest potrzebne. Należy się zgodzić, że zasadnicze elementy religii żydowskiej, podstawowe prawdy wiary, mogą nie wynikać ze związków z chrześcijaństwem. Trudno jednak przejść obojętnie wobec twierdzenia, że mogą oni zrozumieć całą własną tradycję religijną bez odniesienia do chrześcijaństwa.

⁹ L. KLENICKI, *On Christianity: Towards a Process of Historical and Spiritual Healing-Understanding the Other as a Person of God*, w: *Jews and Christians: Rivals or Partners for the Kingdom of God?*, Louven 1997, 62-63.

¹⁰ E. WIESEL, „*Qu'est-ce qu'on veut de plus?*”, „Sens” (2000) nr 5, 279-281.

Z powyższych rozważań wynika jeden zasadniczy wniosek. Według opinii Jana Pawła II przedstawionej w *Heschal Shlomo* owo wspólne dziedzictwo, które łączy chrześcijan i Żydów może stanowić podstawę do działań na rzecz świata bardziej ludzkiego i braterskiego. Współpraca powinna przebiegać dwutorowo. Należałoby dążyć do usuwania wzajemnych uprzedzeń oraz budowania przyszłości pozbawionej wzajemnych negatywnych postaw we wzajemnych relacjach, pozbawionych antyjudajizmu ze strony chrześcijan i postaw antychrześcijańskich ze strony Żydów¹¹. Ci ostatni są skłonni współpracować z chrześcijanami w tej dziedzinie, nie zwracając jednak uwagi na podzielane wspólne wartości religijne, lecz wyłącznie ze względu na troskę o przewycięzenie postaw antysemitycznych¹².

Warto zwrócić uwagę na wspólną wypowiedź naczelnych rabinów Izraela, ponieważ odzwierciedla ono stanowisko wielu Żydów – religijnych, poszukujących wiary lub dystansujących się od nich – na temat osoby Jana Pawła II¹³. Przypominając o zasługach, jakie papież wniósł dla pojednania katolickiego-żydowskiego podejmują zagadnienie wzajemnych stosunków w przeszłości. Jan Paweł II, jak dowiadujemy się z oświadczenia, wyraził żal w imieniu Kościoła katolickiego za nikczemne czyny popełnione wobec Żydów przez chrześcijan. Nawet więcej, zauważają rabini, powołał Komisję, która poprosiła lud żydowski o wybaczenie zła wyrządzonego Żydom w okresie Holokaustu. Wyjaśnijmy tę wypowiedź. Faktycznie, 12 marca 2000 r. Jan Paweł II przewodniczył liturgii pokutnej obchodzonej uroczystie na placu św. Piotra, w ramach której proszono Boga o przebaczenie grzechów popełnionych przez katolików, m.in. przeciwko Żydom¹⁴. Pewne trudności nastęrcza druga część wypowiedzi rabinów. Przed wizytą Jana Pawła II w Ziemi Świętej dwie watykańskie instytucje opublikowały dokumenty, w których podjęto zagadnienie stosunku chrześcijan do Holokaustu. Żadna z nich nie została jednak utworzona przez Jana Pawła II, lecz przez Pawła VI. Watykańska Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem, 16 marca 1998 r., wydała dokument zatytułowany *Pamiętamy: Refleksja nad Szoah*. Drugi, *Pamięć i pojednanie. Kościół i winy przeszłości*, przygotowany przez Międzynarodową Komisję Teologiczną, opublikowano 7 marca 2000 r. W pierwszym z nich, wstrzemięźliwym i wyważonym, czytamy, że w czasie drugiej wojny światowej wielu katolików nie działało w sposób jakiego należałoby oczekiwać od uczniów Chrystusa,

¹¹ JOHN PAUL II, *Visit to Chief Rabbis*, 108.

¹² Na temat różnego podejścia do dialogu Żydów i chrześcijan zob.: KRAJEWSKI, *Źródła żydowskich oporów wobec dialogu z chrześcijaństwem*, „Maquom. Biuletyn Informacyjny Instytutu Dialogu Katolicko-Judaistycznego” (1996) nr 1, 35-42 oraz W. CHROSTOWSKI, *Źródła chrześcijańskich oporów wobec dialogu z Żydami i judaizmem, tamże*, 43-54.

¹³ Zob. na stronach internetowych: http://www.israel-mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2000/3/Chief%20Rabbis-%20Greetings%20to%20Pope%20John%20Paul%20II

¹⁴ Przebieg liturgii zob.: *Dzień Przebaczenia*, ORP (2000) nr 6, 40-45.

ponadto nie potrafili oni stanąć w obronie Żydów prześladowanych przez niemieckich nazistów. Dla współczesnych chrześcijan „to brzemię ciężące na sumieniu ich braci i siostr z czasów drugiej wojny światowej musi być wezwaniem do pokuty”¹⁵. W dokumencie *Pamięć i pojednanie* dosłownie przypomniano fragmenty wspomnianego tekstu watykańskiej Komisji¹⁶.

W swojej wypowiedzi rabini docenili także kilka inicjatyw podjętych przez Jana Pawła II na rzecz pojednania z Żydami. Przypomnieli o interwencji, która doprowadziła do przeniesienia klasztoru sióstr karmelitanek poza bezpośrednie sąsiedztwo obozu Auschwitz-Birkenau¹⁷. Wskazali na wypowiedź papieża, w której przypomniał o prawie Żydów do pokoju i prowadzenia braterskiego życia z innymi narodami w bezpiecznych granicach uznanych przez narody świata. Rzeczywiście, papież wypowiedział się na ten temat w liście apostolskim *Redemptionis Anno* z 20 kwietnia 1984 r.: „Dla ludu żydowskiego, który żyje w Państwie Izrael i który przechowuje świadectwa swej historii i wiary, prosimy o pożądane bezpieczeństwo i należyne spójność, który jest niezaprzeczalnym prawem każdego narodu oraz warunkiem do życia i postępu każdego społeczeństwa”¹⁸. Rabini stwierdzili natomiast, zapewne z powodu niewłaściwego poinformowania, że wypowiedź na ten temat znajduje się w modlitwie odmówionej przez papieża w Auschwitz, 11 czerwca 1999 r. Niepokój mogą wywołać również te informacje. Przypomnijmy, że w czerwcu 1999 r. Jan Paweł II odbył swoją kolejną podróż apostolską do Polski. 11 czerwca na Umschlagplatz w Warszawie odmówił modlitwę za naród żydowski. Nie odnajdujemy w niej stwierdzeń przypomnianych przez naczelnych rabinów Izraela. Na uwagę zasługują natomiast słowa z tej samej modlitwy, w której papież prosi Boga, aby naród żydowski doznawał „szacunku i miłości ze strony tych, którzy jeszcze nie rozumieją wielkości doznanych przez Niego cierpień, oraz tych, którzy solidarnie, w poczuciu wzajemnej troski, wspólnie odczuwali ból zadanych Mu ran. Pamiętaj o nowych pokoleniach, pokoleniach młodzieży i dzieciach, aby niezmiennie wierne Tobie trwały w tym, co stanowi szczególną tajemnicę ich powołania”¹⁹.

Pozytywny odbiór osoby Jana Pawła II w wielu kręgach żydowskich, okazały także w Naczelnym Rabinacie Izraela oraz poszukiwanie przez Kościół dróg prowadzących do wzajemnej współpracy w kwestiach pokoju i sprawiedliwości

¹⁵ KOMISJA DS. KONTAKTÓW RELIGIJNYCH Z JUDAIZMEM, *Pamiętamy: Refleksja nad Shoah*, w: G. IGNATOWSKI, *Na drogach pojednania*, 274-275.

¹⁶ MIĘDZYNARODOWA KOMISJA TEOLOGICZNA, *Pamięć i pojednanie. Kościół i winy przeszłości*, Sandomierz 2000, 35.

¹⁷ JAN PAWEŁ II, *Do Sióstr Karmelitanek w Oświęcimiu. Na ręce. Ks. Bpa Tadeusza Rakoczego Ordynariusza Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, ORP (1993) nr 5-6, 60.

¹⁸ TENŻE, List apostolski *Redemptionis Anno*, w: W. CHROSTOWSKI, *Żydzi i judaizm w nauczaniu Jana Pawła II 1978–2005*, Warszawa 2005, 87.

¹⁹ TENŻE, *Modlitwa w intencji narodu żydowskiego na Umschlagplatz*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny*, red. J. PONIEWIERSKI, Kraków 2006, 1999.

społecznej pozwoliły na powołanie Komitetu, który aktualnie podejmuje wspomniane zagadnienia z perspektywy teologicznej.

2. Prace oraz dokumenty Komitetu Watykan – Jerozolima

Naczelny Rabinat Izraela jest najwyższą instytucją religijną w Państwie Izrael. Ponieważ obaj rabini, sefardyjski i aszkenazyjski, są wybierani przez członków Knesetu, dlatego nie zawsze spotykają się z uznaniem innych przywódców religijnych oraz całych żydowskich wspólnot. Mają znaczący wpływ na życie społeczne i religijne w Izraelu. Pod zarządkiem Naczelnego Rabinatu znajdują się żydowskie śluby i rozwody, a także pogrzeby; odgrywa on ważną rolę przy nadawaniu certyfikatów koszerności, sprawuje nadzór nad żydowskimi miejscami świętymi, kontroluje działalność wielu mykw i jeszyw, a także sądów religijnych²⁰. Watykańska Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem została ustanowiona w 1974 r. Opracowywane przez nią dokumenty i podejmowane inicjatywy są wielokrotnie wspierane przez kolejnych papieży. Możemy jednak postawić pytanie o zasięg recepcji oficjalnych tekstów w kręgach społeczności katolickiej. Dokumenty te są zasadniczo znane i studiowane przez wąskie grono specjalistów i osób zainteresowanych dialogiem chrześcijańsko-żydowskim. Z ramienia Kościoła członkami Komitetu są zasadniczo doradcy i członkowie watykańskiej Komisji. Na czele delegacji katolickiej stoi najczęściej Jorge María Mejía oraz Georges Cottier. Stronę żydowską reprezentują rabini, pracownicy Naczelnego Rabinatu oraz ich współpracownicy. Przewodniczy im najczęściej rabin Shear Yashur Cohen z Hajfy.

Podajemy poniżej miejsca i daty kolejnych spotkań oraz podejmowaną wówczas tematykę:

1. Jerozolima, 5 czerwca 2002 r. – Problematyka organizacyjna.
2. Grottaferrata (Rzym), 23-27 lutego 2003 r. – Świętość ludzkiego życia, wartości rodziny.
3. Jerozolima, 1-3 grudnia 2003 r. – Znaczenie Pisma Świętego dla społeczeństwa i edukacji przyszłych pokoleń.
4. Watykan, 17-19 października 2004 r. – Partnerzy w głoszeniu wartości moralnych.
5. Jerozolima, 26-28 czerwca 2005 r. – Relacje między władzą cywilną a religijną.
6. Rzym, 26-28 lutego 2006 r. – Religia wobec technologii i życia ludzkiego.
7. Jerozolima, 11-13 marca 2007 – Wolność religijna i sumienia oraz jej ograniczenia.

²⁰ Na temat Naczelnego Rabinatu Izraela zob. np.: I. LEVITATS, *Chief Rabbi, Chief Rabbinate*, w: *Encyclopaedia Judaica*, ed. C. ROTH, G. WIGODER, b.t.w., t. 5, 418-419.

W latach 2003-2007 Komitet uchwalił sześć dokumentów; ich tematyka pokrywa się z problemami rozważanymi podczas kolejnych spotkań. Publikowane są one w oficjalnym periodyku Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan, z którą związana jest watykańska Komisja²¹. We wszystkich uchwalonych dotychczas tekstach dominuje troska o człowieka, jego godność oraz równość ludzi i wyznań²². Wielokrotnie cytowanym fragmentem biblijnym jest Rdz 1,26, który przypomina, że człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże. Pozwala to na wyciągnięcie wspólnych wniosków i wystosowanie kolejnych apeli. W pierwszym z opublikowanych dokumentów z 2003 r. zatytułowanym „Świętość ludzkiego życia” czytamy, że skoro człowiek został stworzony na obraz i podobieństwo Boże, to wyznawcy judaizmu i chrześcijanie mogą podejmować wspólnie inicjatywy mające na celu popieranie praw człowieka, okazywanie szacunku dla wolności sumienia oraz braterstwa między ludźmi. Omawiany dokument przypomina również o świętości Boga, powołując się tym razem na Kpł 19,2. Mając na uwadze oba wspomniane teksty członkowie Komitetu najpierw ogłaszają, że człowiek jest zobowiązany do świętości. Po drugie, życie ludzkie jest święte, dlatego należy mu się cześć i nietykalność. Komitet wysuwa imperatyw wynikający z przedstawionych stwierdzeń, że wszyscy ludzie wierzący w Boga powinni współpracować, aby chronić ludzkie życie. Logiczny jest także kolejny wniosek, że każdy akt przeciwny jest profanacją Bożego imienia. W ostatnim z opublikowanych dokumentów (2007 r.), poświęconym wolności, zdecydowanie przeciwstawiono się moralnemu relatywizmowi. Przypomniano, że współczesne społeczeństwa w dalszym ciągu potrzebują religijnych podstaw dla podtrzymania trwałych wartości moralnych, wśród których kluczowe miejsce zajmuje zasada świętości ludzkiego życia oraz godność człowieka. Upomniano się o zagwarantowanie wszelkim wspólnotom religijnym wolności wyznania oraz dostępu do miejsc świętych.

²¹ Zob.: *Meeting between the Chief Rabbinate of Israel and the Holy See's Commission for Religious Relations with Jews*, IS (2003) nr 1, 35-36; *Joint Declaration of the Chief Rabbinate of Israel's Delegation for Relations with the Catholic Church and the Holy See's Commission for Religious Relations with the Jews – Joint Commission Meeting, Jerusalem*, IS (2003) nr 4, 200-201; *Statement of Catholic-Jewish Committee: „Partners in Articulating Essential Moral Values”*; *Bilateral Commission Meeting, June 26-28, 2005*, IS (2005) nr 3, 145; *Catholic-Jewish Bilateral Commission Meeting*, IS (2006) nr 1, 20-21. Niektóre były publikowane przez Międzynarodową Agencję Informacyjną ZENIT oraz „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie). Zob. np.: *Wspólny komunikat Komisji Mieszanej ds. Dialogu Katolicko-Żydowskiego*, ORP (2005) nr 1, 65.

²² Analiza pierwszych dokumentów znajduje się w: G. IGNATOWSKI, *Religijne perspektywy oficjalnego dialogu katolicko-żydowskiego*, w: *Kościół wobec granic. Praca dedykowana ks. prof. dr. Lotharowi Ullrichowi*, red. J. KEMPA, *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* nr 27, Katowice 2005, 132-140; TENŻE, *Znaczenie Pisma Świętego dla dokumentów katolicko-żydowskich*, w: *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*, red. J. BUDNIAK, Katowice 2006, 244-253.

Twórcy dokumentów dla uzasadnienia swoich tez odwołują się przede wszystkim do Pisma Świętego. Fakt ten pozwala na sformułowanie kilku wniosków. Po pierwsze, jest to zupełnie nowe zjawisko w relacjach chrześcijańsko-żydowskich. Międzynarodowy Katolicko-Żydowski Komitet Łączności – jedyne oficjalne ciało łączącego najważniejsze organizacje żydowskie działające przede wszystkim w USA z Kościołem – dopiero po trzydziestu latach zaczął wydawać dokumenty odwołujące się do Pisma Świętego. Po drugie, należy ufać, że nieśmiałe jak na razie działania, prowadzone z perspektywy religijnej pozwolą w latach następnych na bardziej ożywioną wymianę myśli na płaszczyźnie teologicznej, czego w dalszym ciągu brakuje w oficjalnie prowadzonych dialogach.

Na koniec powiedzmy rzecz jeszcze inną. Dialog katolicko-żydowski rozpoczął się po uchwaleniu przez Sobór Watykański II deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańsko-żydowskich *Nostra aetate*. Był on ciągle prowadzony bez szerszego udziału Żydów z Izraela. Powołanie Komitetu Watykan – Jerozolima otwiera zupełnie nowe horyzonty, które na pewno przyczynią się do ugruntowania teologicznej refleksji.

Religious, Political and Social Meaning of John Paul II's Visit to the Chief Rabbinate of Israel

Summary

During his pilgrimage to the Holy Land in 2000 John Paul II visited the Kingdom of Jordan, the Palestinian Authority and the State of Israel. The Pope emphasized that his pilgrimage had exclusively an religious meaning. Any pope's journey to the places connected with the life of Jesus Christ, however, will always be not only religious, but it is bound to have interreligious, social and political character. The special meaning for Christian-Jewish reconciliation had John Paul II's meetings with Israeli President Ezer Weizman, Chief Rabbis of Israel Eliyahu Bakshi-Doron and Meir Lau at *Hechal Shlomo*, the headquarters of the Chief Rabbinate and his visit to Yad Vashem, Israel's principal Holocaust memorial. To begin with the article presents the meeting at *Hechal Shlomo* and analyses the addresses of John Paul II and Chief Rabbis. One of the results of the meeting, two years later, in 2002, was establishment of the Bilateral Committee of the Holy See's Commission for Religious Relations with the Jews and the

Chief Rabbinate of Israel. The following part describes the history of the Committee and analyses its documents.

During the first five years of the Committee's existence the two delegations have centered on the important problems of the modern society: the sanctity of human life and the necessity of respecting religious freedom. In particular the Committee has expressed its opposition to mercy-killing (euthanasia) and to the use of religion for political purposes, especially to justify terrorism. Referring to the fundamental human rights, the members of the Committee usually quoted Gn. 1: 26-27. Engagement in social and moral problems from the theological perspective is the hopeful sign for the future of Christian-Jewish relations.